

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 346:330:341:1

Є. М. Білоусов

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)

***Статтю присвячено:** аналізу впливу глобалізації на розвиток національної і економічної безпеки держави. Проаналізовано процеси а також запропоновано заходи для покращання стану економічної безпеки в контексті реформування економічної системи держави. Дослідженні основні аспекти які входять в основу глобалізаційних процесів. Сьогодні глобалізація є перманентним і необхідним процесом міжнародної економічної кооперації, який забезпечує сталий розвиток економіки. Розвиток України та її інтеграція в міжнародну економічну систему пов'язана із ризиками, походження яких криється в геополітичному положенні нашої держави.*

***Ключові слова:** «економічна безпека», «глобалізація», «інтеграція», «корпорація», «економічна модернізація», «економічні ризики».*

В сучасних умовах розвитку людства світове господарство являє собою велику складну систему взаємозалежних та взаємопов'язаних народногосподарських комплексів та транснаціональних корпорацій. Формування такої системи викликане декількома факторами, але головним з них є потреба розширення товарних ринків. Саме в цьому контексті – в контексті збільшення масштабів та обсягів продажів товарної продукції на об'єднаних міждержавних ринках і було вперше вжито термін «глобалізація».

Не вдаючись до ґрунтовного теоретико-методологічного аналізу змісту категорії «глобалізація» це явище можна охарактеризувати наступним чином – процес міжнародної інтеграції, що є результатом обміну світових поглядів, продукції, ідей, і різних аспектів культури [1]. Це визначення стосується різних сторін суспільних відносин, але вихідними для його появи та обґрунтування стали саме економічні фактори, саме економічна глобалізація є первинною по відношенню до всіх інших: соціальної, культурної тощо.

Кінцеве оформлення глобалізаційних процесів стало можливим за рахунок поєднання розрізнених інтеграційних рухів, їх об'єднання та інтернаціоналізації. Такі інтеграційні процеси можуть пояснюватися двома антагоністичними групами причин. В першому випадку, глобалізація (інтеграція в світову боротьбу за товари й сировину) виникає через необхідність держави задовольняти потреби власного населення шляхом залучення товарів з інших країн та шляхом отримання джерел фінансування соціальних витрат за рахунок експорту власної продукції за кордон. В другому – глобалізація (інтеграція в світову боротьбу за ринки споживання) – це продукт потреби

транснаціональних корпорацій у розширенні власних виробничо-збутових баз внаслідок постійної капіталізації та перманентності процесу їх [ТНК] економічного зростання. Іншими словами корпорації, що розвиваються в межах економіки однієї країни вже не здатні задовольняти власні потреби в ресурсах та ринках збуту за рахунок суто внутрішніх джерел або споживацького попиту. Тоді і виникає потреба розширення, виходу за кордон, опанування нових ринків. В цьому випадку економічний фактор виступає хоча і первинним, але без політико-правового забезпечення така глобалізація неможлива. Роль держави полягає у створенні належних умов для інтеграції національних корпорацій в економіку інших країн, фактично відбувається перетворення національних корпорацій в транснаціональні, в тому числі і силами країни походження корпорацій, оскільки політичне їх керівництво, як правило, вступає головним лоббістом інтересів ТНК.

Сьогодні глобалізація є перманентним і необхідним процесом міжнародної економічної кооперації, який забезпечує сталий розвиток людства. Економічний зміст глобалізаційних процесів проявляється в декількох аспектах:

- інтернаціоналізація міжнародної торгівлі;
- лібералізація економічної діяльності;
- вестернізація та модернізація економіки та виробничої сфери;
- реконфігурація світових ринків.

Кожен з цих аспектів не є однозначним з точки зору держави і має зовсім різні наслідки для різних країн, що обумовлюється рівнем їхнього економічного розвитку та ступенем впливу на світові економічні тенденції, тому доцільно зупинитися на кожному з них окремо.

Так, *інтернаціоналізація міжнародної торгівлі* полягає у гіпотетичній можливості кожної країни провадити власну експортно-імпорتنу діяльність в будь-яких напрямках та обсягах. Реально ж держава, як суб'єкт міжнародних економічних відносин, залежить від кон'юнктури глобальних ринків не лише у виборі найбільш перспективних для торгівлі ринків, але і у виборі найбільш перспективних для експорту товарів.

Завдяки зростанню обсягів міжнародної торгівлі та поширенню іноземних інвестицій здійснюється перехід від «закритої» системи економіки, де головними елементами є національні економіки, до глобалізованої економіки, в якій окремі національні економіки включені у систему міжнародних процесів і угод [2].

Лібералізація економічної діяльності головним чином передбачає зняття чи певне обмеження економічних перешкод встановлених державою для доступу на її внутрішні ринки суб'єктів господарювання нерезидентів. В той же час відбувається певне спрощення у регулюванні діяльності економічних агентів резидентів, що створює належні умови та відкриває можливості їх розвитку і виходу на світові ринки.

Вестернізація та модернізація економіки, як один із ключових аспектів глобалізації наочню демонструє існуючу в світі тенденцію розвитку нової економічної формації – економіки знань. Структура міжнародної торгівлі тяжіє до збільшення обсягів високотехнологічних продуктів. Економіка промислово розвинених країн орієнтується на експорт технологій, що дає можливість отримувати надприбутки внаслідок високого рівня рентабельності такого «товару». Сам по собі термін «вестернізація»

чітко відображає спрямованість глобалізаційних процесів, їх централізацію навколо західної цивілізації. Це пояснюється тим, що саме західний спосіб організації економічних зв'язків та модель їх інтеграції у світовий глобальний простір є найбільш ефективним та дієвим. Настільки дієвим, що дає можливість саме західним ТНК відігравати провідну роль в розвитку світового господарства.

Таким чином, в основі процесів глобалізації лежать якісні, революційні зміни в науково-технологічному, транспортно-комунікаційному, інформаційному базисі економіки і всього людського суспільства, супроводжувані всебічним використанням біо- і авіакосмічних технологій, ядерної енергії, досягнень в області штучного інтелекту. Саме технологічний розвиток і утворення на його базі нового всесвітнього інформаційно-фінансового простору створили умови для вільного переміщення транснаціонального капіталу і переплетення мереж управлінських структур глобальних корпорацій і інформаційних зв'язків [3; 4].

Що стосується *реконфігурації світових ринків*, то це не лише один із ключових складових економічного змісту глобалізації – це одна із причин та цілей учасників світових економічних процесів. Перерозподіл сфер впливу відбувається завжди, оскільки від цього залежить здатність тієї чи іншої країни ефективно реалізовувати власну зовнішньоекономічну стратегію. Але останнім часом правила такого перерозподілу вдалося дещо уніфікувати за рахунок створення глобальних міжнародних організацій СОТ, МВФ, тощо. Боротьба за ринки збуту та сировинні ринки обумовлюється зростаючими потребами економіки найбільш розвинених країн світу як в реалізації власної продукції, так і в забезпеченні безперервних виробничих процесів.

З огляду на специфіку досліджуваного питання слід зауважити, що в повній мірі мінімізувати негативні наслідки глобалізаційних процесів на економіку України виключно за рахунок засобів господарсько-правового регулювання неможливо. Натомість формування правового поля має відбуватися таким чином, щоб створити умови найбільшого сприяння для розвитку суб'єктів господарювання резидентів, каталізації внутрішньодержавних економічних процесів та техніко-технологічного розвитку.

Першим і найбільш суттєвим ризиком, негативний ефект якого можна простежити за наслідками глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр., є перенесення економічних ризиків з економіки більш розвинених на економіку менш розвинених країн. Такий собі «експорт ризиків» дає змогу швидко оздоровити економіку, що потерпає від кризи шляхом переорієнтації товарно-грошових потоків, девальвації чи ревальвації валюти та за рахунок інших засобів, які дають змогу оперативно корегувати внутрішньодержавну ринкову кон'юнктуру. Так, переведення валюти, наприклад, з економіки США або ЄС в економіку менш розвинутих, але залежних від них держав по банківським каналам, стимулює попит на валюту в перших, і створює інфляційні тенденції в других. Подібне стимулювання попиту, а відтак і подолання кризи надвиробництва відбувається і на товарних ринках. Але такий «експорт» можливий виключно за умови значної залежності економіки однієї країни від іншої, що забезпечується або за рахунок прив'язки її національної валюти до долару чи євро, або шляхом надмірної інтеграції в економіку таких країн ТНК, що є резидентами США чи ЄС, або в інший спосіб, який в своїй основі має суто економічний механізм. Україна в повній мірі не відчувала на собі поді-

бного «експорту ризиків» переважно через незначний ступінь інтегрованості банківського сектору до світової фінансової системи, але наочним прикладом може слугувати економіка Ісландії або Греції. Що стосується правового забезпечення захисних механізмів економіки в цьому контексті, то першочергове значення тут мають створення ефективної системи моніторингу фінансово-економічних ризиків та висока ступінь оперативності реагування органів державної влади на відповідні негативні тенденції кон'юнктури світових ринків.

На другому місці серед ризиків глобалізації для України доцільно визначити ризик втрати національного промислового потенціалу внаслідок надмірного відкриття внутрішніх ринків. Мова йде про скорочення обсягів промислового виробництва продукції, а відтак і про від'ємне зовнішньоторговельне сальдо країни. Механізм реалізації такого ризику наступний. По-перше, країна відкриває внутрішній ринок для доступу закордонних товарів, при чому мова йде переважно про засоби виробництва або високотехнологічні товари. По-друге, на внутрішні ринки починають поступати такі товари, конкурентні переваги яких значно перевищують вітчизняні, оскільки навіть за умов використання однакових технологій вітчизняні товари є дорожчими через витрати виробників на придбання цих самих технологій закордоном. По-третє, промисловість країни поволі зупиняється, оскільки її продукція не здатна конкурувати з імпортною, а відтак зменшуються прямі доходи держави і виникає потреба залучення додаткових фінансових ресурсів, знову ж таки з-за кордону. Вирівнювання такої економічної диспропорції напряму залежить від спроможності влади створити належні умови розвитку національного виробничо-промислового комплексу, а у випадку прийняття рішення щодо відкриття внутрішніх ринків – від здатності оперативно реагувати на індикатори появи негативних тенденцій, здатних привести до більш значних ризиків розвитку.

Суттєвим глобалізаційним ризиком для України є її неефективність системи державного управління економічним розвитком і її невідповідність міжнародним стандартам. Сформоване в Україні інституційне середовище недосконале, характеризується структурною неповнотою та нерівновагою. Не відповідає критеріям розвинутого суспільства інфраструктура країни, зокрема, транспортні та інформаційні комунікації. Щодо сформованого в країні конкурентного середовища, то показовим є той факт, що нині в Україні понад 55% усіх товарів та послуг виробляється суб'єктами господарювання, що діють за умов конкуренції. Водночас більше 1/11 частини всіх товарів та послуг, вироблених в країні, реалізуються за умов відсутності конкуренції, 1/3 – за умов помірної конкуренції. Таке співвідношення конкурентних та монопольних секторів було характерним для економік індустріальних країн у середині ХХ ст. Нині в економіці розвинених країн за умов значної конкуренції створюється понад 80% загального обсягу товарів та послуг, а за її відсутності – не більше 2%. На думку сучасних фахівців, надмірною в Україні залишається вага в загальному обсязі виробництва сфери природних монополій, недосконалим – механізм державного регулювання цієї сфери. На розвиток конкуренції справляють негативний вплив надмірна ускладненість дозвільних процедур та високий рівень плати за адміністративні послуги [5].

Слід зауважити, що глобалізація несе в собі ще один ризик, який виходить за межі суто економічної системи. Мова йде про втрату державою власної національної економічної самостійності та ідентичності внаслідок надмірної лібералізації економічних процесів. Відкриття внутрішніх ринків, дерегуляція та зменшення рівня контролю, надмірне поширення політики фритрейдерства – все це сприяє агресивним стратегіям розвитку, застосуванню ТНК. Транснаціональні корпорації ведуть боротьбу за нові ринки, нові монополії переважно шляхом поглинання бізнесу, який не здатен чинити відповідний економічний опір або який позбавлений захисту держави. Економічні важелі працюють лише тоді коли не існує політичних бар'єрів, а відтак ТНК можуть швидко поглинути економіки країн що розвиваються та нерозвинутих країн в умовах політичної бездіяльності державної влади.

В цьому контексті подальший розвиток України та її інтеграція в міжнародну економічну систему пов'язана із ризиками, походження яких криється в геополітичному положенні нашої держави. Безумовна магістральна значущість України в розрізі світових товаропотоків, природно-економічний потенціал нашої держави, відсутність національно-культурної та ідеологічної ідентичності – все це обумовлює чутливість національної економіки до глобалізаційних ризиків подолання яких на пряму залежить від економічного суверенітету нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Stoudmann G. Definitions of Globalization: A Comprehensive Overview and a Proposed Definition [Текст] / G. Stoudmann, Al-Rodhan, R. F. Nayef. – Geneva : GCSP, 2006. – 21 p.
2. World Exports as Percentage of Gross World Product [Текст] // Global Policy Forum. – 2009. – P. 27.
3. Черковец О. Глобалізація співробітництва или конкуренції? [Текст] / О. Черковец // Економіст. – 2002. – № 10. – С. 3–16.
4. Lundvall B.-E. The globalising learning economy: Implications for innovation policy, DG XII, European Commission [Текст] / B.-E. Lundvall, S. Barras. – Bruxelles, 1998.
5. Гражевська Н. І. Системні ризики глобалізації економіки України [Текст] / Н. І. Гражевська // Екон. вісн. НГУ. – 2012. – № 1–2. – С. 122–129.

Е. Н. Белоусов

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА(ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ)

Статья посвящена: анализу влияния глобализации на развитие национальной и экономической безопасности государства. Проанализированы процессы, а также предложены способы для улучшения состояния экономической безопасности в контексте глобализационных процессов в экономической системе государства. Исследованы основные аспекты, которые входят в основу глобализационных процессов. На сегодняшний день глобализация является перманентным и необходимым процессом международной экономической кооперации, которая обеспечивает устойчивое развитие экономики. Развитие Украины и ее интеграция в международную экономическую систему связана с рисками, происхождение которых скрывается в геополитическом положении государства.

Ключевые слова: «экономическая безопасность», «глобализация», «интеграция», «корпорация», «экономическая модернизация», «экономические риски».

E. Belousov

**GLOBALIZATION AND ECONOMIC SECURITY OF THE STATE
(THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS)**

Article is devoted: to the analysis of globalization influence on development of national and economic security of the state. Safety of economic development makes a key component of policy of each state. Today globalization is permanent and necessary process of the international economic cooperation which provides a sustainable development of mankind. Development of Ukraine and its integration into the international economic system is connected with the risks which origin is covered in geopolitical position of our state.

Key words: «economic security», «globalization», «integration», «corporation», «economic modernization», «economic risks».